

DU ÄR LURAD

Välkommen till Sverige!

Om politisk snedvridning i kurslitteraturen i SFI, svenska för invandrare

PATRIK M ANDERSSON

NIMA SANANDAJI

FREDRIK SEGERFELDT

1

TIMBRO

UPPDRAG SVERIGE 2006

Välkommen till Sverige!

Om politisk snedvridning i kurslitteraturen i SFI, svenska för invandrare

PATRIK M ANDERSSON

NIMA SANANDAJI

FREDRIK SEGERFELDT

TIMBRO

Mars 2006

ISBN 91-7566-613-8

Timbro, Box 5234

102 45 Stockholm

tel 08-587 898 00

fax 08-587 898 55

info@timbro.se

www.timbro.se

1

INNEHÅLL

Sammanfattning (3)

Inledning (4)

Historiebeskrivningen (7)

Politiska budskap dolda i vardagliga situationer (10)

Slutsatser (13)

LITTERATURFÖRTECKNING (14)

NOTER (15)

BILAGA 1 (16)

BILAGA 2 (18)

BILAGA 3 (19)

BILAGA 4 (26)

BILAGA 5 (27)

BILAGA 6 (30)

Sammanfattning

Varje år deltar 43 900 invandrare i offentligt arrangerad och finansierad undervisning i svenska för invandrare (SFI). Syftet med denna undervisning är att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket *och om det svenska samhället*. Eftersom SFI ofta är en viktig del av den bild människor som kommer till Sverige får av landet är det av yttersta vikt att den litteratur som används i undervisningen är saklig, korrekt och politiskt neutral.

Vi har undersökt historiebeskrivningen och de vardagliga händelser som återges i tio SFI-böcker från fyra förlag och finner en kraftig ideologisk slagsida åt vänster. Historien beskrivs nästan enbart i arbetarrörelsens perspektiv och politiska budskap med socialdemokratiskt innehåll smygs in i vardagssituationer.

Detta är en illustration av de effekter ett långt maktinnehav har på den svenska offentligheten, när det gäller det offentliga samtalet såväl som när det gäller den offentliga sektorn. Det är ett allvarligt demokratiskt problem.

Inledning

Så här beskrivs Sveriges 1900-talshistoria i Integrationsverkets informationsskrift till invandrare Sverige – en pocketguide:

*I början av 1900-talet fanns det fortfarande mycket fattigdom i Sverige. Industriarbetet var tungt och dåligt betalt, och arbetarna bildade fackföreningar för att kämpa för bättre villkor. Detta var början på den så kallade **arbetarrörelsen** [fetstil i original]. Det bildades också politiska partier. 1909 kom en lag om att alla män, inte bara de rika, fick rösta. Lite senare, 1921, fick också kvinnor rätt att rösta.*

Sverige deltog inte i vare sig första eller andra världskriget. Därför har landets ekonomi inte behövt skadas varaktigt av några krig, och den tidigare fattigdomen har gradvis försvunnit.

Det socialdemokratiska partiet har varit ledande i Sverige sedan 1930-talet. Det var framför allt arbetare som röstade på socialdemokraterna, som ville hjälpa dem som hade det sämst. Man talade om att skapa ett folkhem, ett samhälle som skulle vara ett hem för folket, utan stora sociala och ekonomiska skillnader mellan människor.

*Därför infördes regler om ersättning till sjuka och arbetslösa. Senare kom också regler om betald semester, barnbidrag, pension för alla med mera. Allt detta brukar kallas för **välfärd**, [fetstil i original] och betalas av alla invånare i Sverige.¹*

Det skulle lika gärna ha kunnat stå så här:

I slutet av 1800-talet var Sverige ett av Europas fattigaste länder. Det ordnades insamlingar i London till de svältande barnen i Sverige. Men så genomfördes ett antal liberala reformer, såsom näringsfrihet och frihandel. Ett antal stora och framgångsrika företag bildades och mellan 1870 och 1970 hade Sverige näst högst ekonomisk tillväxt i hela världen, efter Japan. Svenskarna fick dramatiskt förbättrade levnadsvillkor.

Den offentliga sektorn byggdes långsamt upp under första hälften av seklet. Initialt handlade det främst om att ge människor grundtrygghet. Till detta krävdes inte något stort skatteuttag. Men runt 1970 radikaliserades Sverige. Skatterna höjdes dramatiskt, den offentliga sektorn svällde och arbetsmarknaden reglerades. Detta ledde till att Sverige fick en sämre ekonomisk utveckling än jämförbara länder. Sverige är inte längre rikare än andra avancerade länder och över en miljon människor i arbetsför ålder står utanför arbetsmarknaden.

Den offentliga välfärden har numera många problem med bristande kvalitet och tillgänglighet. Valfärdspolitiken har på senare tid dessutom alltmer kommit att handla om att få människor att bete sig på ett visst sätt, snarare än att skapa trygghet.

Trots att socialdemokraterna inte haft egen majoritet i riksdagen mer än vid ett enda tillfälle under 1900-talet var partiet seklets dominerande politiska kraft.

Varför är det den första beskrivningen som människor som kommer till Sverige möts av, och inte den andra? Hur kommer det sig att en offentlig myndighet väljer att beskriva Sveriges historia med så tydlig politisk slagsida? Varför står det inte att det främst var liberaler som drev rösträttsfrågan? Varför antyder man att det är arbetarrörelsens förtjänst att svenska industriarbetarlöner är högre i dag än för 100 år sedan, när nationalekonomisk forskning tydligt visat att det på längre sikt är produktiviteten som är helt avgörande för reallöneutvecklingen? Varför står det inget om att det var liberala reformer som gjorde Sverige rikt, snarare än det socialdemokratiska samhällsbygget? Varför nämns bara arbetarrörelsen som politisk kraft? Var det bara socialdemokrater som ville hjälpa dem som hade det sämst? Varför står det inget om att den generella välfärdsstaten ingalunda riktar sig främst till dem som har det sämst, utan till alla? Varför ges begreppet välfärd betydelsen offentligt finansierade bidragsåtaganden, utan vidare problematisering?

Dessa frågor har ett enda svar: därför att historien skrivs utifrån ett socialdemokratiskt perspektiv.

Det står naturligtvis alla fritt att beskriva historien som man vill. Men Integrationsverket är en offentlig myndighet. Och när det är det offentliga Sverige som presenterar landet är det av särskild vikt att beskrivningen är neutral. Det offentliga ska ju representera *hela* Sverige.

Det är meningen att människor som kommer till Sverige från andra länder ska bli en del av samhället, att de ska kunna delta i såväl det civila samhället som den offentliga debatten och att de så småningom, om och när de blir svenska medborgare, ska rösta i val till riksdagen (i kommunalval får även icke-medborgare rösta).

Då är det ytterst olämpligt att den bild av det nya landet, av dess samhälle, ekonomi och historia, som återges är vinklad, snedvriden eller ensidig. Den bild som tecknas av Sveriges historia i Integrationsverkets skrift ovan kan inte anses vara neutral.

Denna snedvridning, menar vi, är en konsekvens av att det offentliga tenderar att växa ihop med arbetarrörelsen. Integrationsverkets text är bara en illustration av ett utbrett fenomen med negativa effekter på demokratin. Ett närliggande exempel är den politiska vinklingen i kurslitteraturen i Svenska För Invandrare (SFI).

Varje år deltar 43 900 invandrare i offentligt arrangerad och finansierad undervisning

i svenska för invandrare. Syftet med denna undervisning är att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket *och om det svenska samhället* (vår kursiv).² Eftersom SFI ofta är en viktig del av den bild människor som kommer till Sverige får av landet är det av yttersta vikt att undervisningen är saklig, korrekt och politiskt neutral. Vi har undersökt det politiska och ideologiska innehållet i läroböcker i SFI.

Man kan tycka att det mest naturliga vore att fokusera på de stycken eller kapitel som behandlar renodlad politik, för att se om partier och sakfrågor beskrivs på ett neutralt sätt. Det valde vi dock att inte göra, av två skäl. Snedvridna eller oriktiga beskrivningar av politiska partier eller sakfrågor är sådant som förekommer i länder med politisk censur. Och det finns ingen anledning att tro att det pågår någon direkt politisk styrning av innehållet i studiematerialet. Dessutom är det sannolikt att författare och förläggare anstränger sig extra noga för att vara neutrala i dessa kapitel eller stycken.

I stället var vi intresserade av områden i litteraturen där mer subtila, och ofta omedvetna, politiska snedvridningar kunde identifieras – företeelser eller perspektiv som anses neutrala trots att det inte är det, eller åtminstone inte borde vara det. Vi valde därför att undersöka beskrivningen av Sveriges 1900-talshistoria och av vardagssituationer.

Vi har studerat tio böcker som används eller fram tills helt nyligen har använts i SFI-undervisningen. Urvalet gick till så att vi besökte Göteborgs Stadsbibliotek och lånade de SFI-böcker som fanns. För att säkerställa att urvalet inte var inaktuellt beställde vi också de senaste läroböckerna från förlagen Natur & Kultur och Bonniers. Vi ringde också till SFI-förvaltningen i Stockholms Stad för att försäkra oss om att vi har undersökt de böcker som faktiskt används i undervisningen. Böcker från fyra olika förlag har undersökts. Litteraturlistan återfinns i slutet av rapporten.

Vi börjar med att redovisa hur Sveriges moderna historia beskrivs för att sedan återge några vardagssituationer som finns i litteraturen. Vi avslutar med att dra några slutsatser.

Historiebeskrivningen

Att SFI-undervisningen går igenom svensk historia är naturligt. Kunskap om denna underlättar förståelsen av det moderna Sverige. Därför är det anmärkningsvärt att samtliga texter som vi har studerat och som behandlar svensk historia, beskriver den med en politisk slagsida åt vänster. Ett uppenbart exempel som återfinns i *Mål 1* är hur de framgångar som har skett i Sverige sedan landet moderniserades enbart tillskrivs det socialdemokratiska partiet och fackföreningsrörelsen:

*På 1800-talet var människorna i Sverige mycket fattiga och de fick kämpa hårt för att få mat och kläder. Medellivslängden var 47 år. Många dog i tuberkulos och många barn dog före ett års ålder. Sammanlagt emigrerade cirka en miljon svenskar till den amerikanska kontinenten. Bara mellan 1880 och 1890 reste mer än 325 000 svenskar till USA för att börja ett nytt liv där. På 1880-talet byggde man järnvägar i Sverige och vi började använda telefonen. Arbetarna började organisera sig i fackföreningar och Socialdemokratiska Arbetarepartiet grundades år 1889. I dag är medellivslängden för en svensk man 75 år och en svensk kvinna blir i genomsnitt 80 år gammal.*³

Ingen kan förneka att Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti grundades år 1889, eller att fackföreningarna växte i storlek under slutet på 1800-talet. Men i sammanhanget blir det ett underförstått faktum att detta var anledningen till att svenskarna ökade sin livslängd med 30,5 år och inte längre behöver kämpa hårt för att få mat och kläder. Arbetarrörelsen tillskrivs, helt utan diskussion, den positiva utveckling som har skett i Sverige under ett helt sekel. De ekonomiska mekanismer som möjliggjorde denna utveckling diskuteras inte, annat än att man nämner att järnvägar och telefoner kom i bruk.

Ett annat exempel finns i *Mål 3*, i ett kapitel kallat "Folkhemmet".⁴ Beskrivningen kan sammanfattas i två meningar: *Svenskarna hade det mycket dåligt förut, men har det bra i dag. Anledningen till detta är att fackföreningsrörelsen och det Socialdemokratiska partiet har varit starka och kämpat för höga löner, korta arbetstider, rättvisa och solidaritet.* Texten i sin helhet är för lång för att inkluderas här, men återfinns i bilaga 1.

Också i *Mål 2* vinklas historiebeskrivningen:

*I industrialismens barndom levde arbetarna ofta under mycket svåra förhållanden. Man hade låg lön, dålig arbetsmiljö och osäkra anställningsförhållanden. Genom att många arbetade på samma arbetsplats var det naturligt att arbetarna organiserade sig i fackföreningar för att på så sätt kunna kräva bättre villkor.*⁵

Implicit antyds att osäkra arbetsförhållanden, låga löner och dålig arbetsmiljö under industrialismens barndom berodde på att fackföreningsrörelsen ännu inte var etablerad. En alternativ förklaring, och inte alls mindre sannolik, är att arbetarna helt enkelt fick det bättre som ett resultat av den ekonomiska utvecklingen. Texten diskuterar inte att arbetare i länder där fackföreningsrörelsen inte var starkt etablerad också fick bättre arbetsmiljöer, högre löner och säkrare arbetsförhållanden. Inte heller nämns att detta också skedde i de sektorer i Sverige där fackföreningsrörelsen historiskt sett inte varit stark.

De böcker i Mål-serien som nämnts ovan har i ärlighetens namn några år på nacken. Men de senare upplagorna av serien är inte bättre. I *Nya Mål 3* har inte mycket ändrats. 1900-talet beskrivs så här:

*I slutet av 1800-talet bildades de första politiska partierna och fackföreningarna. Strejker började användas för att förbättra människors villkor. 1889 hade det socialdemokratiska partiet bildats och 1897 valdes Hjalmar Branting som första socialdemokrat in i riksdagen.*⁶

På samma sida finns en bild från ett trångbott och fattigt hem från början av 1900-talet. På nästa sida på samma uppslag återfinns en bild av demonstrationerna i Ådalen, en valaffisch från socialdemokraterna från början av seklet samt en bild av Olof Palme.

På nästa uppslag fortsätter texten om hur levnadsstandarden i landet ökade under 1900-talet och hur den offentliga välfärden byggdes ut. Efter det kommer en text av arbetarförfattaren Ivar Lo-Johansson med rubriken "Skoköp och klasshat".⁷

Boken *Från Folkhemmet till Ikea*⁸ är ytterligare ett exempel på hur arbetarrörelsens tankeätt fått genomslag. I kapitlet "Alva Myrdal och barnfamiljerna" framställs den bostadspolitik som socialdemokraterna förde i mycket positiva ordalag, utan att några kritiska synpunkter förs fram. Alva och Gunnar Myrdals verksamhet och idéer lyfts också fram utan att problematiseras (exempelvis när det gäller synen på rashygien). Inga borgerliga motsvarigheter tas upp. Hela texten återges i bilaga 2, men här är ett utdrag:

Under 1920-talet började många politiker i Sverige tala om Folkhemmet. De ville skapa ett Sverige som var ett bra hem för alla sina invånare, både barn och vuxna – ett Sverige där alla hade bra bostäder och där barnen inte var sjuka.

På 1930-talet började det politiska arbetet ge resultat. Riksdagen beslutade om bättre sjukvård för barnen, och om ekonomiskt stöd till bostäder för arbetarfamiljer med många barn. Man beslutade också om bättre ekonomisk hjälp som räckte till mat och hyra för dem som var utan jobb och deras familjer.

När gamla svenskar talar om Folkhemmet, tänker de nästan alltid på Per Albin Hansson. Hansson var socialdemokrat och en av politikerna bakom Folkhemmet.

Det socialdemokratiska begreppet Folkhemmet beskrivs helt enkelt som en strävan efter positiva saker, och arbetarrörelsens politiska framgångar beskrivs som framgångar för landet som helhet. Det implicerar att socialdemokraternas politiska motståndare ville att barn skulle vara sjuka eller att Sverige inte skulle vara ett bra hem för alla invånare.

Alla ovanstående böcker har getts ut av förlaget Natur & Kultur. Man skulle alltså kunna tänka sig att denna snedvridning har något med just det förlaget att göra. Men det historiska innehållet i böcker från andra förlag uppvisar liknande tendenser.

I *Språksam*, utgiven av Utbildningsradion, finns en omfattande text som diskuterar svensk historia. Den svenska välfärdsstatens framväxt står i centrum och välfärdsreformer framställs nästan alltid som positiva; kritiken går endast ut på att välfärdspolitiken under vissa perioder inte räckte till. Det framställs som väldigt positivt att en snabbt expanderande offentlig sektor omvandlade Sverige från ett land med ett kapitalistiskt system till en välfärdsstat. Det står t ex i klartext att ”’Den svenska modellen’, där fackföreningsrörelse, kapital och regering samspelade, tycktes garantera arbetsfred och välstånd.”⁹ Denna text har bifogats i bilaga 3.

Också Bonniers *Sverige på svenska* har en liknande snedvridning i sin historiebeskrivning (se bilaga 4). Boken är ändå den minst vinklade i vår undersökning, då beskrivningen av svensk politik och svenska politiker inte ensidigt fokuserar på socialdemokrater. I ett stycke diskuteras t ex Hjalmar Branting jämsides med sin liberale vän Karl Staaff. I beskrivningen av den socialdemokratiska välfärdspolitiken finns också en kort kritisk text där författaren, efter en redogörelse för socialdemokraternas ambitioner, skriver:

*Men medaljen hade också en baksida. Reformerna betalades med höga skatter ... Socialdemokraterna var vid varje val beroende av kommunisternas stöd för att behålla regeringsmakten.*¹⁰

Också senare verk utgivna av Bonniers uppvisar liknande tendenser. I *Bra början*, under rubriken ”Vägen till det moderna Sverige”, skildrar författarna historien på ett liknande sätt (texten återges i bilaga 6).¹¹ De studiefrågor som ställs efter texten (s 165) är också illustrativa:

1. Hur var det i Sverige för 100 år sedan?
2. Varför strejkade arbetarna 1909?
3. När infördes rösträtt för alla?
4. Varför kämpade man för rösträtt?
5. Vad menas med ”folkhemmet”?
6. Hur är samhället idag?
7. Vem var Olof Palme? Känner du till något mer om honom?¹²

Politiska budskap dolda i vardagliga situationer

Det är dock inte bara historien som är politiskt vinklad. Också beskrivningen av det svenska samhället har en ideologisk slagsida åt arbetarrörelsens håll. *Mål 2* låter samhällsanalysen utgå från vardagliga samtal mellan vanliga människor. Ett exempel är när den nyanlände jugoslaviske invandraren Bianco förklarar att höga skatter leder till moderna sjukhus och skolor:

Skatterna är högre här, men så är ju också skolorna och sjukhusen modernare här.

Det står inte att den stora skillnaden mellan de två länderna är att Sverige var en demokratisk marknadsekonomi medan Jugoslavien var en kommunistisk diktatur och att det är en mer sannolik förklaring till att Sverige hade en bättre sjukvård än dåvarande Jugoslavien.

Ett annat exempel är ett vardagligt samtal om hur viktigt det är att bli medlem i den lokala fackföreningen:

ANNA: Du kommer väl på fackmötet i eftermiddag?

BERIT: Nej, jag måste hem. Jag är alltid så trött efter jobbet. Jag orkar inte stanna kvar.

ANNA: Vi har så sällan fackmöten så jag tycker att du ska komma.

BERIT: Ingenting blir bättre av det. Jag begriper ändå inte vad de pratar om.

ANNA: När du inte begriper vad de säger, måste du fråga. Det gör jag. I dag ska de prata om produktionsbegränsning.

BERIT: Vad betyder det?

ANNA: Kanske att några måste sluta.

BERIT: Jaså. Ja, det slutar väl med att de stänger fabriken och vi alla blir arbetslösa.

ANNA: Det är inte säkert. Men det är viktigt att vi går dit och hör vad de säger och att vi säger vad vi tycker. Jag kommer och hämtar dig här när vi slutar, så går vi tillsammans.

BERIT: Vi säger väl det då.¹³

Boken *Från början* består av tio kapitel som diskuterar olika vardagsteman. Ett av de "vardagsteman" som denna bok tar upp är hur familjen demonstrerar i ett förstamajtåg.

Den 1:a maj är det arbetarnas dag. Jim och Johan går i ett demonstrationståg. De har röda flaggor i händerna. Några bär stora banderoller.

Johan läser – arbete, fred, frihet, solidaritet, kamp...

Johan förstår inte alla ord. Han frågar sin pappa och pappan förklarar.¹⁴

Invandrare får alltså lära sig att en vänsterdemonstration är en del av en typisk svensk familjs vardag.

Förutom i Ivar Lo-Johanssons text som nämndes ovan förs vänsteridéer fram i mer skönlitterär form i två av de böcker som vi har studerat. I *Min mening* återfinns en text där den typiske affärsmannen, en nyckelfigur i en marknadsekonomi som den svenska, beskrivs så här:

Han vaknar och går ned till poolen. Han simmar 1 000 meter. Sedan ringer han i en klocka och en hemhjälp kommer och serverar frukost. Han får juice, te, nybakat bröd, ost och marmelad – allt på en silverbricka.

Efter frukosten klär han på sig. Han väljer bland kostymer, skjortor och slipsar. Alla kläder är mycket exklusiva.

Sedan kör han till stan i sin lyxbil. Han arbetar på kontoret hela förmiddagen. Efter lunch flyger han till London. Han ska sälja ett hus i England. Han vill tjäna pengar – mera pengar.

På flygplanet hem köper han parfym åt sin hustru. Han tänker på henne. Hon vill ha barn. Hon pratar alltid om barn och klagar över att hon har tråkigt på dagarna. Han förstår inte varför. Hon har allt: smycken, kläder, pengar, flera hus i olika länder och en rik man.

Han vill inte ha barn. Han har inte tid med barn. Han vill tjäna pengar. Pengar, arbete och en vacker fru är allt i livet – och en ny, snabb bil!¹⁵

I *Språksam* återges "Sagan om Erik Göranssons strid mot det allmänna", som ursprungligen skrevs av Tage Danielsson.¹⁶ Denna saga beskriver hur den person som kritiserar det svenska välfärdssamhället är irrationell och onyttig. Erik, som upplever de höga skatterna och den stora svenska välfärdsstaten som orättvis, upplever "bitterhet och reaktionärt hat mot myndigheterna", något som är en följd av hans "känsliga pubertetsår".

Det rationella för Erik blir därmed att vara destruktiv mot hela resten av samhället. Han är så blind i sitt hat mot den implicit rationella och välfungerande välfärdsstaten att han gifter sig och skaffar barn med främsta syfte att få barnbidrag och moderskaps-

penning. Erik är så ond att han instruerar sina egna barn att "sitta sönder gungorna på kommunala lekplatser och att göra hundöron i skolans ABC-böcker". Eriks försök att jämna ut skillnaderna mellan inbetalda skatter och erhållen nytta från välfärdsstaten leder slutligen till att han slösar bort hela sitt liv. Denna saga återfinns i bilaga 5.

Slutsatser

Långa maktinnehav får effekter på det offentliga, både när det gäller myndigheters agerande och hur det offentliga samtalet förs. Uppfattningar om vad som är neutralt förskjuts i maktens riktning. Det sker på minst två sätt. Dels styr regeringen direkt över offentliga myndigheter, genom regleringsbrev och olika uppdrag. Det är både sunt och naturligt att folkflertalets vilja får effekter i myndigheternas arbete. Som vi nämnde i inledningen finns det heller ingen anledning att tro att innehållet i kurslitteraturen i SFI-undervisningen är utsatt för direkt politisk kontroll.

Men det sker också en mer subtil påverkan på sådant som utgångspunkter för och verklighetsbeskrivning i myndigheternas arbete. I Sverige har dessa tendenser varit särskilt starka. Det socialdemokratiska maktinnehavet är till sin tidslängd unikt bland demokratiska stater och det har skett en mycket stark sammanblandning mellan det socialdemokratiska partiet och offentliga myndigheter. Vidare spelar LO en starkare roll än sin motsvarighet i något annat demokratiskt land. Resultatet blir en ideologisk förskjutning som sedan sipprar ut i samhället i stort. SFI-undervisningen är bevisligen inte immun från denna påverkan.

LITTERATURFÖRTECKNING

Sonja Arkert & Berit Söderman, *Språksam*. Stockholm: Utbildningsradion, (1985) 1990.

Kerstin Ballardini, Sune Stjärnlöf & Åke Viberg, *Mål 1*, Stockholm: Natur och Kultur, (1982) 1994.

Kerstin Ballardini, Sune Stjärnlöf & Åke Viberg, *Mål 2*. Stockholm: Natur och Kultur, (1983) 1994.

Eva Bernhardtson & Louise Tarras, *Min mening*. Lund: Kursverksamheten, 1999.

Ingela Björck & Bulle Davidsson m fl, *Sverige – en pocketguide*. Norrköping: Integrationsverket, 2003.

Dagmar Hellström, *Sverige på svenska*. Stockholm: Bonniers, 1992.

Nesrin Nylund & Gudrun Buvall-Karlsson, *Från början*. Stockholm: Bonniers, 2004.

Harriet Risérus, Åke Sandahl & Sune Stjärnlöf, *Mål 3*. Stockholm: Natur och Kultur, (1988) 1994.

Harriet Risérus, Åke Sandahl & Sune Stjärnlöf, *Nya mål 3*. Stockholm: Natur och Kultur, (2001) 2005.

Lena Sundberg-Holmberg & Annika Lönneborg, *Bra början*. Stockholm: Bonniers, (2001) 2003.

Lars Wäremark, *Från folkhemmet till Ikea*. Stockholm: Natur och Kultur, 2000.

NOTER

1. Björck & Davidsson m fl 2003, s 24–26.
2. Källa: regeringens hemsida,
<www.sweden.gov.se/sb/d/3825/a/44227/m/wai;jsessionid=ajXfXV1Q83kh>.
3. Ballardini, Stjärnlöf & Viberg (1982) 1994.
4. Risérus, Stjärnlöf & Sandahl (1988) 1994.
5. Ballardini, Stjärnlöf & Viberg (1983) 1994.
6. Risérus, Stjärnlöf & Sandahl (2001) 2005, s 212.
7. Ibid, s 217.
8. Wäremark (2000).
9. Arkert & Söderman (1985) 1990.
10. Hellström (1992).
11. Sundberg-Holmberg (2001) 2003.
12. Inte minst för invandrare från f d Jugoslavien torde Carl Bildt vara en mer känd svensk politiker än Olof Palme. Bildt innehade ju flera viktiga funktioner på Balkan under 1990-talet.
13. Ballardini, Stjärnlöf & Viberg (1983) 1994.
14. Nylund & Buvall-Karlsson (2004).
15. Bernhardtson & Tarras (1999).
16. Arkert & Söderman (1985) 1990.
17. Texten är enligt boken en förkortad version av det sista kapitlet i Olle Häger, Jan Hugo Norman & Hans Villius *1000 år – en svensk historia*. Stockholm: Brombergs, 1980.

BILAGA 1

Nedanstående text har hämtats från kapitlet "Folkhemmet" i *Mål 3* (Risérus, Sandahl & Stjärnlöf (1988) 1994). I de två sidor som utgör kapitlet har majoriteten av texten skrivits som referens till nio olika bilder. Beskrivning av bilderna har inkluderats, följd av deras underrubriker.

"Strejker började användas som vapen för att förbättra människors villkor. 1889 hade det socialdemokratiska partiet bildats och 1897 valdes Hjalmar Branting som första socialdemokrat in i riksdagen. Under 1900-talet förvandlades Sverige från ett jordbruksland till en modern industrination. Människorna fick det bättre och på hundra år, från 1850 till 1950, ökade medellivslängden från 42 till 73 år. Under 1940- och 1950-talen genomfördes en lång rad reformer. Arbetstiden blev kortare och alla fick rätt till semester. Sjukförsäkring, barnbidrag och folkpension infördes."

Bild 1. Tre barn leker medan en äldre kvinna ser på.

"Drömmen om ett eget hus och en bra uppväxtmiljö för barnen har blivit verklighet för många idag..."

Bild 2. En fattig familj som bor i ett till synes trångt hus.

"...men i början av 1900-talet var trångboddhet vanlig. I ett rum och kök kunde det bo en familj på 10 personer."

Bild 3. En kvinna som arbetar.

"Kvinnors villkor var fortfarande besvärliga i början av 1900-talet. Många barn och tungt arbete gjorde att de slet ut sig i förtid."

Bild 4. Ett långt fackföreningståg på marsch.

"1931 inträffade en händelse som väckte stor vrede. Bakgrunden var en lönekonflikt som ledde till strejk. När de strejkande arbetarna demonstrerade i Lunde i Ådalen den 14 maj 1931 fick militären order att skjuta mot demonstranterna. Fem människor dödades."

Bild 5. En socialdemokratisk valnons med rubriken "Rösta med ARBETAREPARTIET Socialdemokraterna."

”Mellan 1932 och 1976 hade socialdemokraterna regeringsmakten i Sverige. Efter en borgerlig regeringsperiod på sex år kom socialdemokraterna tillbaka i regeringsställning 1982.”

Bild 6. Hjalmar Branting.

”Hjalmar Branting var socialdemokratins ledare under 40 år.”

Bild 7. En socialdemokratisk affisch där det under en bild på Per Albin Hansson står ”En fast kurs med folkets förtroende”.

”Per Albin Hansson blev partiledare 1925 och statsminister 1932. Han började utveckla den s k välfärdspolitiken. Genom sociala reformer skulle levnadsstandarden förbättras. Sverige skulle bli ett ’folkhem’.”

Bild 8. Tage Erlander samt tre andra i en roddbåt. Två av dem ler och Erlander vinkar.

”När Per Albin Hansson avled 1946 efterträddes han av Tage Erlander. Arbetet med att jämna ut klasskillnaderna fortsatte, bland annat genom att skolsystemet byggdes ut. Nioårig grundskola blev obligatoriskt 1962. På bilden sitter Tage Erlander till höger i den berömda Harpsundsekan, roddbåten på Harpsund, som är statsministerns representationsbostad.”

Bild 9. Olof Palme med höjd knuten näve. Under bilden står ”Folkets hus Stockholm”.

”1969 blev Olof Palme statsminister efter Tage Erlander. Palme engagerade sig starkt i freds- och nedrustningsfrågor och blev en internationellt känd politiker. Mordet på Olof Palme 1986 blev en chock för många människor över hela världen.”

BILAGA 2

Nedanstående text har hämtats från kapitlet ”Alva Myrdal och barnfamiljerna” i *Från folkhemmet till Ikea* (Wäremark, 2000).

”I slutet av 1920-talet hade Sverige bra ekonomi. 1921 hade vi fått demokrati och alla hade fått rätt att rösta i valen. Men många hade dåliga bostäder, och politikerna började planera förbättringar. Intresset för att förbättra bostäderna fanns i många länder, bland annat i 1920-talets Tyskland.

En av 1930-talets politiker var Alva Myrdal. Hon var född 1902 och hade studerat psykologi och sociologi i USA. Alva Myrdal arbetade med att utbilda unga människor till ett nytt yrke: forskollärare. Hon var gift med Gunnar Myrdal, som var ekonom. De fick tre barn.

På 1930-talet hade familjerna blivit mindre. Det hade blivit vanligt med bara ett barn i familjen. Alva och Gunnar Myrdal var bekymrade över att det inte föddes fler barn i Sverige. Det var många andra också. Man var rädd att befolkningen skulle minska.

En av makarna Myrdals idéer var att stat och kommun skulle ge ekonomisk hjälp till familjer som hade många barn och ont om pengar.

Det skulle göra livet lättare för de stora barnfamiljerna. De skulle få större och bättre lägenheter – moderna lägenheter med varmvatten och badrum, så att de fick möjligheter att sköta sin hygien. Då skulle inte barnen behöva få tuberkulos (tbc) och andra svåra sjukdomar.

1935 beslutade riksdagen att man skulle bygga bostäder för familjer med lite pengar och minst tre barn. Husen kallades barnrikehus. Stat och kommun betalade en del av kostnaderna, så att hyrorna blev låga.

Mellan 1936 och 1948 byggde man många hundra barnrikehus med tillsammans 12 000 lägenheter. Man ville ha in mycket sol i lägenheterna. Därför är husen smala, omkring 8 meter, och varje lägenhet går genom hela huset och har fönster på båda långsidorna.

Lägenheterna i barnrikehusen är på två eller tre rum och kök. Husen finns kvar, men i dag behöver man inte ha barn eller ont om pengar för att få bo där.

Både Gunnar och Alva Myrdal arbetade senare inom FN. Alva arbetade med fredsfrågor och Gunnar med ekonomin i Europa efter andra världskriget. Alva fick Nobelpris 1982. Båda makarna dog på 1980-talet.”

BILAGA 3

Nedanstående text har hämtats från kapitlet "Så styrs Sverige – 1900 talets historia" i *Språksam* (Arkert & Söderman, (1985) 1990).

"1900-talet skulle bli den tid, då de allra flesta svenskar, halvt nödda, halvt villiga, bröt upp från urgamla traditioner, från jordbruk och landsbygd, på jakt efter arbete och högre levnadsstandard.

Men Sverige var ännu i början av seklet i huvudsak ett jordbruksland, fattigt och efterblivet om man jämförde med andra västeuropeiska länder. Mer än varannan svensk levde på rena landsbygden och arbetade med jord och djur. De självägande bönderna var fler än någonsin tidigare. Stora grupper av fattiga lantarbetare, drängar och pigor, torpare och statare hade visserligen börjat söka sig till städer och industriorter men ända in på 1930-talet var fler människor sysselsatta inom jordbruket än inom någon annan sektor i samhället.

År 1980 var bara var tjugonde svensk jordbruksarbetare. Stora delar av den gamla, svårbrukade åkerjorden hade lagts igen. Ändå gav jordbruket mer än dubbelt så stor avkastning som vid sekelskiftet.

Den här marschen ut ur bondesamhället, genomförd på bara några få generationer var den mest genomgripande förändringen av Sverige någonsin. Människor rycktes loss från en tillvaro med rötter hundratals år tillbaka i historien. Maskinerna hade ingen årsrytm, ingen tid för jordbruk, slätter eller skörd. De höll sin egen, envetna takt, en ny tids puls.

För många människor förvandlades tillvaron praktiskt taget in i varje detalj. Det handlade inte längre om arbete i det fria. Ekonomin blev en annan, politik fick en ny innebörd. De patriarkaliska banden mellan bönder och tjänstefolk ersattes av ett opersonligt förhållande mellan arbetsgivare och arbetare. Ett nytt samhälle växte fram; storstädernas och fabrikernas, tjänstemännens och industriarbetarnas.

Det har alltid varit djupa klyftor mellan fattiga och rika i Sverige. Men så länge de allra flesta levde på jordbruk var klasskillnaderna inte så tydliga. Industrialismen formade om hela samhället och underströk skillnaderna framför allt mellan den snabbt växande gruppen av lönearbetare och den lilla överklassen av industrimagnater, köpmän och ämbetsmän. De rika blev rikare, de fattiga levde kvar i misär.

För många industriarbetarfamiljer var fattigdom, trångboddhet, undernäring och sjukdomar ofrånkomliga livsvillkor. År 1900 dog fortfarande vart tionde barn i Sverige innan det fyllt ett år. Jämfört med den dubbelt så höga barnadödligheten i början av 1800-talet var det ett väldigt framsteg. Men siffran skall samtidigt jämföras med barnadödligheten 1980, då mindre än vart hundra spädbarn dör.

Epidemier av mässling, scharlakansfeber och difteri härjade i de trånga, ohygieniska arbetarbostäderna. Den ensidiga kosten gjorde att många barn fick engelska sjukan. Men folksjukdomen framför alla andra var tuberkulos. Lungsoten, som mestadels slog till mot människor i deras bästa år, var dödsorsak vid mer än vart tionde dödsfall i Sverige.

I början av 1900-talet bodde upp emot hälften av alla arbetarfamiljer i Sverige i ett enda rum, ett kök som fick bli sängkammare på kvällarna.

I alla tider hade politiskt inflytande först och främst haft med förmögenhet och inkomst att göra. Sverige vid den här tiden var inget undantag. Medborgarrätt hette fortfarande pengar. Mindre än 10 procent av befolkningen hade rätt att rösta vid riksdagsval. Den kommunala rösträtten var graderad efter rikedom och lön.

Men från slutet av 1800-talet hade liberala politiker och debattörer börjat gå till storms mot det gamla rösträttssystemet. Tillsammans med den politiskt allt starkare arbetarrörelsen försökte de bana väg för allmän rösträtt.

Vid sekelskiftet var det ämbetsmän, godsägare och välbärgade bönder som dominerade den svenska riksdagen. Det politiska intresset bland människor i gemen var måttligt. Sverige i utkanten av industrivärlden, landet där de flesta fortfarande arbetade på små, privata jordbruk, hade inte hunnit speciellt långt på väg mot politisk demokrati.

Men med den höjda folkbildning som skolplikten fört med sig och med den allmänna värnplikten som infördes just vid sekelskiftet började allt fler kräva allmän rösträtt. Kunskap och ansvar borde ge rättigheter. ”En man – en röst – ett gevär” blev ett av de nya slagorden.

Så fick Sverige sitt demokratiska genombrott. Alla graderingar av röster försvann. Rösträtten blev allmän, inte bara för män. Från 1921 skulle också kvinnorna i Sverige för första gången få samma politiska rättigheter som männen.

I januari 1922 gick inte mindre än 200 000 svenskar arbetslösa. Arbetslöshet var ingen ny företeelse i Sverige, generationer av jordlösa arbetare på landsbygden

hade tvingats gå långa perioder utan fast arbete. Men en massarbetslöshet av den här omfattningen hade det aldrig varit fråga om tidigare.

Den värsta smällen kom i början av 30-talet. Världsdepressionen nådde Sverige med full kraft på hösten 1930. Hjulen slutade rulla. Den ena fabriken efter den andra tvingades slå igen. De arbetslösa blev bara fler och fler. De redan tidigare hårda motsättningarna mellan arbetare och arbetsgivare skärptes. Konflikter blossade upp på flera håll i landet. Firmor åtog sig att leverera strejkbrytare till blockerade arbetsplatser. Det kom till sammanstötningar och kravaller. I det läget föll skotten i Ådalen, Kristi Himmelsfärdsdag 1931. Utkommenderad militär sköt ihjäl fyra demonstrerande arbetare och en åskådare. Inte sedan 1848 hade någon dödats i Sverige under liknande förhållanden.

Aldrig i modern tid har så många människor gått utan arbete i Sverige som vintern 1932–33. Praktiskt taget var fjärde fackföreningsmedlem var arbetslös. 441 sökande till 100 lediga platser är en siffra som aldrig har överträffats. De som drabbades värst var ungdomarna. Kriserna skulle sätta djupa spår i de generationer som mötte massarbetslöshet när de för första gången sökte sig ut i arbetslivet.

Mitt under den värsta 30-talskrisen kom en socialdemokratisk regering till makten på sitt program mot arbetslösheten. Den nya politiken skulle till en början ge ganska blygsamma resultat. Arbetslösheten var efterhängsen inom flera områden. Men kursändringen skulle på längre sikt föra Sverige vidare in i blandekonomi och välfärdssamhälle.

Den försiktiga, statligt styrda omfördelning av inkomster och standard som började genomföras på 1930-talet innebar en ökad grundtrygghet för utsatta grupper i det svenska samhället. Men ännu 1940 var det bara drygt 5 procent av nettonationalinkomsten som slussades vidare till dem som hade det besvärligt i Per Albin Hanssons ”folkhem”.

Det var under andra världskriget som svenska folket vände sig vid ett samhälle med en stor offentlig sektor och växande skatter. Det gick inte att komma ifrån regleringar och ransoneringar. Det kostade pengar att få försvaret på fötter. De krävdes en större offentlig sektor för att Sverige skulle klara påfrestningarna. Känslan av samhörighet och solidaritet gjorde också att människor lättare accepterade höga skatter och sociala omfördelningar.

Fritid och semester var en 1900-talsnyhet i Sveriges historia, någonting som följde med industrialisering och stigande levnadsstandard.

Arbetarrörelsens gamla krav på åtta timmars arbetsdag genomfördes lagstiftningsvägen redan 1920. Det betydde inte att alla arbetade högst 48 timmar i

veckan. Stora grupper inom t ex jordbruk, sjöfart och detaljhandel hade längre arbetsveckor. Men fritiden ökade för de allra flesta yrkesarbetarna.

Fyra dagars semester klubbades igenom 1923. Vid krigsutbrottet 1939 hade semestern vuxit till tolv dagar. 1953 kom treveckorssemestern.

Med längre semester blev svenskarna ett resande folk. Det tog visserligen tid innan bilen blev någonting som vanliga familjer hade råd med.

Det reformprogram som hade skisserats på 30-talet, men som krisen och kriget satt stopp för, började genomföras på slutet av 1940-talet. Allt större resurser slussades över till svaga grupper i samhället, till barnfamiljerna i första hand. Meningen var att klassamhället skulle reformeras bort. En av de allra mest angelägna reformerna gällde det gamla skolsystemet.

1950 fattades beslut om att hela det grundläggande skolsystemet skulle göras om. Målet var en nioårig "enhetsskola" för alla. Det var inledningen till en epok som på kort tid totalt skulle förändra utbildningssituationen i Sverige. Inte nog med att alla så småningom gick nio år i en i stort sett sammanhållen grundskola. En snabbt växande grupp ungdomar gick dessutom vidare till gymnasiet. På bara ett par årtionden fördubblades skoltiden för flertalet ungdomar i Sverige.

Det var verkligen fråga om en utbildningsexplosion. Vid ingången till 1980-talet satt praktiskt taget var sjätte svensk på skolbänken. Allt fler av dem var vuxna.

Med den alltmer avancerade teknikens hjälp var Sverige redan under 60-talet inne i en andra eller tredje industriell revolution där lönsamhet hette automation, datorisering och stordrift. De tunga, slitsamma arbetena var på väg att försvinna. Och ingen saknade dem. Men samtidigt fanns det allt mindre utrymme för de människor som inte var produktiva nog. Välfärdssamhället fick allt fler utslagna att ta hand om.

Industrialismen hade alltid betytt hårda påfrestningar på naturen. Men med den enorma energiförbrukningen och den väldiga produktionen av nya kemiska preparat och bekämpningsmedel fick frågorna om miljö och livskvalitet allt större utrymme.

Från 1970-talets början fick miljöfrågorna allt större politisk betydelse i Sverige. I ett alltmer komplicerat, alltmer svåröverskådligt och expertstyrt högenergisamhälle blev miljöfrågorna påträngande och begripliga eftersom de rörde liv och död.

Folkomröstningen om kärnkraften 1980 visade att stora grupper i Sverige var beredda att acceptera en betydligt långsammare standardstegring om det var

vad som krävdes för att slippa ifrån de miljörisker och den samhällsutveckling som ett Kärnkraftssverige innebar.

1980 var fyra yrkesarbetare av tio anställda inom den offentliga sektorn. 1,4 miljoner svenskar hade kommun, stat eller landsting som arbetsgivare. På bara ett par årtionden hade ett samhälle vuxit fram där det fanns betydligt fler offentligt anställda än industriarbetare.

I början av 1900-talet hade statens inkomster först och främst kommit från tullar och skatt på brännvin. Statsskatten var bara ungefär en procent och kommunalskatten fem procent.

Statsskatten blev progressiv 1902 men då bara upp till ett tak på fyra procent. Mer skulle ingen behöva betala. Det skulle också dröja ett halvt århundrade innan Sverige blev ett land med höga skatter. Trots de socialpolitiska reformer som drevs igenom mot slutet av 1930-talet var det fortfarande bara små summor som togs in i skatt och omfördelades. Men den offentliga sektorn hade börjat växa och omfattade vid krigsutbrottet över 300 000 anställda.

Det var den snabba ökningen av inkomster och välstånd från 1950-talet som bäddade för det starka samhället och den växande offentliga sektorn. Människor ställde allt högre krav på utbyggd samhällsservice: nya skolor, förbättrad sjukvård, fler bostäder, bättre vägar. Den oupphörliga standardstegringen medgav ökad privat konsumtion, trots att skattetrycket hela tiden växte och allt större summor slussades över till den offentliga sektorn.

På 25 år ökade nu sjukvårdskostnaderna 25 gånger om. Antalet kommunalt och statligt anställda fördubblades bara mellan 1955 och 1975. Den offentliga sektorn tog hand om bortåt två tredjedelar av våra inkomster, även om hälften gick tillbaka till privat konsumtion i form av barnbidrag, pensioner, sjukförsäkring etc.

Den väldiga utbyggnaden av den gemensamma servicen fick genomgripande återverkningar i det svenska samhället. Utbyggd barnomsorg och åldringsvård innebar inte minst en kvinnlig frigörelse utan motstycke. Kvinnorna strömmade ut på arbetsmarknaden. De flesta fick anställning just inom den offentliga sektorn.

För att komma till rätta med den sneda fördelning av inkomster och förmåner som det kapitalistiska systemet förde med sig omfördelade stat och kommun resurser via de offentliga institutionerna. Med hjälp av en snabbt expanderande offentlig sektor utvecklades det kapitalistiska Sverige till en välfärdsstat. "Den svenska modellen", där fackföreningsrörelse, kapital och regering samspelade, tycktes garantera arbetsfred och välstånd.

Men under 1970-talet bromsades tillväxttakten upp. Det hade bl a att göra med dramatiskt höjda priser på råolja, det välståndselixir som oljestaterna dittills praktiskt taget slumpat bort. De ekonomiskt magrare år som följde, med liten tillväxt eller ingen alls, skulle snart sätta den svenska modellen på prov.

Under tidigare lågkonjunkturer hade det lönat sig att satsa på den offentliga sektorn. Det hade fört med sig en ökad konsumtion som hjälpt till att få hjulen igång. Men nu fungerade inte den mirakelmedicinen längre.

Trots kraftigt höjda skatter tvingades staten låna upp allt mer pengar för att välfärdsprogrammet skulle kunna fullföljas. Det gav några års frist. Men när utrymmet för lönehöjningar och fortsatt välfärdsbygge på allvar började krympa kastades Sverige i maj 1980 in i landets dittills mest omfattande arbetskonflikt.

På bara ett par årtionden hade Sverige förvandlats till ett av världens mest genomorganiserade välfärdssamhällen. Ett alltmer finmaskigt nät av sociala försäkringar garanterade en jämförelsevis avancerad ekonomisk grundtrygghet åt alla.

Det Sverige som i början av 1980-talet tycktes ha nått ett stadium där ständig tillväxt inte längre var en självklarhet hade Europas högsta levnadsstandard. Sverige var ett av de allra rikaste industriländerna, ett av jordens överklassamhällen. Varje statistisk jämförelse med utvecklingsländerna gav en bild av närmast hjälplösa klyftor.

Sverige hade skaffat sig det här väldiga ekonomiska försprånget på några få generationer. Det var i första hand en följd av snabba tekniska framsteg.

Men redan 1800-talets Sverige, med en fattig, snabbt växande underklass av säsongsanställda jordbruksarbetare, hade producerat två till tre gånger så mycket per person som 1980-talets uländer. Sverige, landet av bönder, pigor och drängar hade varit välorganiserat. Folk kunde läsa. Jordbruket hade försörjt också dem som sökte sig till industrin. Sverige hade haft gott om värdefulla råvaror och fick draghjälp utifrån rakt in i industrialismen, rakt in i den första, framgångsrika rusningen efter högre standard och resurser. I den meningen var Sverige ett söndagsbarn.”

Den kanske största vinklingen är den fråga som följer den inledande texten:

”Vad tycker du?

Det sägs ofta att Sverige är ett land med blandekonomi som gränsar till socialism. Men det stämmer inte. Ca 90 % av tillverkningsindustrin är i privat ägo, medan bara 5 % ägs av staten och 5 % av kooperativ. Vilken form av ägande

tycker du är bäst för samhället, konsumenten, de anställda?”

Ur kapitlet ”Så styrs Sverige – 1900 talets historia”.

Författarna skriver att vissa menar att Sverige nästan är socialistiskt och fastslår snabbt att denna uppfattning är felaktig. Resonemanget är väldigt vinklat; man ser endast på den privata sektorn av ekonomin. Den offentliga sektorn, som utgör ungefär hälften av Sveriges ekonomi, bortses helt ifrån. Författarna kunde lika gärna endast ha sett på den offentliga sektorn och ”påvisat” att Sverige nästan vore helt socialistiskt. Detta påstående går också emot den föregående texten som förklarade att fyra av tio svenskar år 1980 arbetade inom den offentliga sektorn.

BILAGA 4

Nedanstående text har hämtats från *Sverige på svenska* (Hellström, 1992).

”Arbetarrörelsen

De människor som fick arbete i de nya industrierna ägde ingenting utom just sin arbetskraft. Landsbygdsproletariatet blev ett stadsproletariat. Förhållandena i fabriker blev mycket svåra. Arbetstiden var omkring 12 timmar, och arbetet var smutsigt och tungt. Några skyddsanordningar vid maskinerna fanns knappast och de uttrötta arbetarna råkade ut för många olyckor. Lönen var låg och hela familjen måste hjälpas åt med försörjningen. Kvinnor och barn arbetade under samma villkor som männen. Kvinnorna skötte både arbete och hem. Barnen arbetade ofta 14 timmar per dygn. Det har sagts att den tidens 40-åringar såg äldre ut än våra dagars 60-åringar.

Bostadsförhållandena var också svåra. En arbetare fick vanligen ett rum och kök i en barack för hela sin familj med kanske sju–åtta barn. Trångboddheten och de dåliga arbetsvillkoren gjorde att sjukdomar spreds.

Under 1880- och 1890-talen började arbetarna organisera sig i fackföreningar, och efter hand samlades de alla i Landsorganisationen (LO) år 1898. Det fanns flera yrkesgrupper, som hade svårt att organisera sig på grund av arbetsgivarnas motstånd, dit hörde t ex lantarbetarna. Arbetsgivarna sammanslöt sig år 1902 i Svenska arbetsgivareföreningen (SAF).”

BILAGA 5

Nedanstående text har hämtats från *Språksam* (Arkert & Söderman (1985) 1990) och är en återgivning av "Sagan om Erik Göranssons strid med det allmänna", som ursprungligen skrevs av Tage Danielsson.

"Erik Göransson hette en man som inte hade det särskilt bra när han växte upp. Hans far, Hilmer Göransson, tjänade nämligen så mycket pengar att det mesta gick till skatt. Hilmer Göransson blev med åren alltmera bitter på att stat och kommun obönhörligen tillämpade sina progressiva skatteskalor på hans enorma inkomster. Erik Göranssons känsliga pubertetsår förflöt således i en stämning av bitterhet och reaktionärt hat mot myndigheterna.

När Hilmer Göransson avled fann man i hans testamente följande passus:

'Jag har på grund av skattepolitiken i detta land inga pengar kvar. Emellertid har jag till stat och kommun under min hederliga levnad inbetalat kronor 4 967 563.90. Jag har använt det allmännas vägar, utnyttjat dess sjukhus, skolor, militärförläggningar etc för ett sammanlagt belopp (högt räknat!) av kr 1 695 156.85. Återstår alltså kr 3 272 407.05, som stat och kommun är skyldiga mig och min familj. Dessa pengar testamenterar jag till min son Erik. Vid mina sinnens fulla bruk tecknar jag...'

Erik blev naturligtvis glad att få så mycket pengar och gick genast upp till skatteverket för att hämta dem. Men döm om hans unga oerfarna förvåning när han inte fick ut ett rött öre!

Inför denna otroliga lumpenhet genomgick Erik en inre kris. Hans faders sista vilja måste respekteras! Stat och kommun skulle bli varse vem de hade att göra med!

Erik satte sig ned och tänkte efter hur han skulle kunna lura av stat och kommun alla dessa pengar som tillhörde honom. För det första, tänkte han, måste jag under min levnad tjäna så lite som möjligt själv, så att mina egna skattebetalningar blir oansenliga. Annars ökar ju bara det allmännas skuld till mig. För det andra tänkte han vidare, får jag se till att jag blir oerhört dyr för stat och kommun på alla upptänkliga sätt. Dom ska min liv och kniv bli av med pappas pengar, det kan dom hoppa opp och sätta sej på!

Vid faderns frånfälle gick Erik i gymnasiet. Han såg nu till att han fick sitta kvar ett par gånger och gå om samma ring, varigenom han tjänade in 9 560 kronor

som myndigheterna frånlurades i form av lärarlöner, skolmaterial etc. Han kraf-sade också flitigt håll med en pennkniv i skolbänken så att den flera gånger fick bytas ut. En vinst för Erik med 560 kronor.

När Erik skulle ta studenten började han plötsligt plugga ordentligt, och efter-som han hade ett gott huvud fick han fina studentbetyg. Uträkningen med detta var att han nu skulle få en massa stipendier och underhåll av staten för att läsa vid universitet. Men först skulle han in i det militära. I kronans kläder tjänade han bra med kosing från det allmänna. Han åt mycket stora portioner av kro-nans mat (gott var det inte men han måste ju äta för pappas pengar), och han var ytterst oakt-sam med kronans material och gjorde livet så surt för underbefälet att underbefälskåren inkom till statsverket med krav på löneförhöjning på grund av vidriga arbetsförhållanden. Aldrig tidigare hade Sveriges försvar upplevt en soldat som sköt sönder så många trögubbar, ålade håll på så många byxor och låg ner så många halmmadrasser som Erik Göransson.

Erik förde noggranna anteckningar om vartenda öre som han kostade stat och kommun. Vid militärtjänstens slut hade det allmänna avbetalat inte mindre än kr 260 546.64 av framlidne Hilmer Göranssons pengar.

Och nu stundade universitetsstudierna. Vilken yrkesgrupp tänkte Erik Görans-son, är det som kostar stat och kommun mest pengar? Jo, svarade han, det är naturligtvis professorerna i humanistiska ämnen, som lever hela sitt liv på det allmännas bekostnad i form av forskarlöner och annat, utan att de ger stat och kommun något som helst vederlag i form av reda pengar. Professor ska jag bli!

Så började myndigheterna sakta men säkert betala av sin stora skuld till Erik Göransson i form av studielön m m. Men Erik skaffade sig också extrainkomster från stat och kommun genom att gå och slita på deras trottoarer för flera kronor om dagen. En av Eriks favoritsysselsättningar var att samla ihop alla möjliga sorters blanketter på post- och telegrafkontor och offentliga inrättningar. Han lade ner blanketterna i en stor säck, som han sedan tömde lite varstans på gator och torg och skräpade ner så att kommunalarbetarnas lönepost steg avsevärt. Bara på detta enkla sätt tjänade han sina modiga 20 kronor om dagen från det allmänna. Och varje morgon klockan tio gick han och skärmbildade sig.

Så småningom blev Erik professor i jämförande språkforskning. Nu fick han vis-serligen en lön som han måste betala skatt på, men den var ju inte så stor, och vad staten tog igen på de gungorna förlorade den på andra karuseller. Bl a in-förskaffade Erik från utlandet på statens bekostnad en väldig mängd fullständigt onödigt speciallitteratur i jämförande språkforskning och hedrade därmed sin faders minne.

Han gifte sig och fick barn, mest för barnbidragens och moderskapspenningens skull. Barnen instruerades noga att sitta sönder gungorna på kommunala lekplatser och att göra hundöron i skolans ABC-böcker.

Professor Erik Göransson utverkade också tillstånd att få göra en studieresa till Mongoliet för att undersöka hur Mongolerna uttalar tj-ljudet. Han reste första klass flyg och skaffade sig vid framkomsten en kamelkaravan med alla bekvämligheter och TV i tälten. Det allmännas skuld till Erik Göransson sjönk därmed till bara ett par miljoner kronor.

Men hur han nu slet och arbetade och ryckte loss trafikskyltar i nattens mörker så hade han ändå vid uppnådd pensionsålder kr 896 574.13 kvar på sin faders arv. Det fanns bara ett sätt att få igen dem från stat och kommun: han måste leva mycket länge.

Och Erik Göransson levde och levde och kvitterade ut folkpension och professors pension och ATP och sjukpenning (han gick ute på vintern utan hatt för att hålla sig förkyld). När han var 87 år gammal gick äntligen debet och kredit ihop, och det allmännas skuld till Erik stod på plus minus noll. 'Nu börjar livet!' utropade Erik Göransson och dog."

BILAGA 6

Så här beskrivs "Vägen till det moderna Sverige" i *Bra början 2* (Sundberg-Holmberg & Lönneborg, (2001) 2003).

"För hundra år sedan bodde de flesta människorna på landet. Många var fattiga. När fabriker började växa upp i städerna, flyttade många dit för att söka jobb. Fabriksarbetarna hade låga löner och långa arbetsdagar. Deras barn fick börja arbeta tidigt för att hjälpa till med försörjningen. Det vara bara de rikas söner som fick studera på universitet.

Under 1900-talet började arbetarnas kämpa för högre löner och bättre arbetsvillkor och man organiserade sig i fackföreningar. 1909 strejkade nästan alla arbetare i Sverige i en hel månad. Den strejken är mycket känd i svensk historia. Rätten att rösta var en viktig fråga för jämlikheten. 1918 infördes allmän rösträtt för män och 1921 kom en lag som också gav kvinnor rätt att rösta.

I arbetarrörelsen fanns från 1930-talet idén om "folkhemmet". Där skulle alla leva i trygghet, ha arbete, bostad och rätt till utbildning. Semester, barnbidrag, sjukförsäkring, kortare arbetsvecka och högre pensioner infördes. Det byggdes fler och bättre bostäder, industrierna växte och ekonomin blev starkare. Svenskarna fick det allt bättre. Dessutom hade Sverige haft fred under många år. Landet stod utanför både första och andra världskriget. Några kända statsministrar under 1900-talet var Per Albin Hansson, Tage Erlander och Olof Palme."